

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

Суми, 23–24 травня 2024 р.

УДК 007 : 304 : 070

3641 **Збірник** наукових праць III Науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи». Суми : Сумський державний університет, 2024. 136 с.

До збірника увійшли наукові дослідження молодих науковців, аспірантів та студентів, учасників III Науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців. Дослідження пов'язані з комплексною програмою науково-дослідних робіт СумДУ, безпосередньо з науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи».

Для викладачів, учителів, науковців, аспірантів, докторантів, студентів та інших зацікавлених осіб.

3641 **Collection** of scientific works of the III Scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists «Contemporary mass communication space: history, realities, prospects». Sumy : Sumy State University, 2024. 136 p.

The collection includes scientific materials of young scientists, postgraduates and students, participants of the III Scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists. The studies are related to the comprehensive program of research works of Sumy State University, directly with the scientific direction of research of the department of journalism and philology within the framework of the topic «Contemporary mass communication space: history, realities, prospects».

For lecturers, teachers, scientists, graduate students, doctoral students, students and other interested persons.

РЕДКОЛЕГІЯ: *Володимир Садівничий*, д-р наук із соц. комунік., голова; *Ірина Жиленко*, д-р філол. наук, заст. голови; *Тетяна Ковальова*, канд. наук із соц. комунік.; *Інна Сипченко*, канд. наук із соц. комунік.; *Ярослав Яненко*, д-р наук із соц. комунік.

EDITORS: *Volodymyr Sadivnychy*, D. Sc. (Social Communications), head; *Iryna Zhylenko*, D. Sc. (Philology), deputy head; *Tetiana Kovalova*, PhD (Social Communications); *Inna Sypchenko*, PhD (Social Communications); *Yaroslav Yanenko*, D. Sc. (Social Communications).

*Матеріали друкуються за авторською редакцією.
The materials are printed in the author`s editorial office.*

© Автори наукових публікацій, 2024.
© Сумський державний університет, 2024.

КОНЦЕПТ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДІАПРОСТОРУ

Євген Лук'янов,

аспірант, Сумський державний університет

Анотація. Актуальною темою інтелектуальних пошуків сучасності нині визнано тему деколонізації. Соціально-політичне явище, що масштабно проявилось у другій половині ХХ ст., досі залишається предметом наукових і політичних дискусій. Показано, що деколонізація, попри свою контекстуальну детермінованість, практично завжди пов'язана з проблематикою світоглядних й морально-ціннісних трансформацій. Обстоюється думка, що національний медіапростір в умовах сучасних екзистенційних викликів може й повинен у своєму розвитку враховувати актуальний для України деколонізаційний тренд.

Ключові слова: медіапростір, орієнтири розвитку, деколонізація, духовна культура.

THE CONCEPT OF DECOLONIZATION IN THE CONTEXT OF NATIONAL MEDIA SPACE DEVELOPMENT

Yevhen Lukianov,

PhD Student, Sumy State University

Abstract. The issue of decolonization is now recognized as a relevant issue of intellectual research in modern times. A social and political phenomenon that manifested itself on a large scale in the second half of the 20th century remains the subject of scientific and political debates. It is shown that decolonization, despite its contextual determinism, is always connected with the problems of worldview and moral-value transformations. The opinion is argued that the national media space in the conditions of modern existential challenges can (and should) take into account the decolonization trend relevant for Ukraine in its development.

Keywords: media space, development guidelines, decolonization, spiritual culture.

Друга половина ХХ ст. виразно позначена явищем деколонізації, що передусім відзначається політичним характером: колонії позбавлялися залежності від метрополій, обираючи шлях розбудови власної державності, економічної потуги й соціокультурного простору. Практика антиколоніальних рухів довела, що однією з фундаментальних проблем процесу деколонізації є нівелювання колоніальних наративів колишніх метрополій, формування власних смислових контекстів, трансформація соціокультурного простору, зокрема й медійного. Іншими словами, мовиться про важливість ідейно-концептуальної деколонізації.

Тема деколонізації знайома українському суспільству, порушувалася вітчизняними інтелектуалами навіть до проголошення української державності у 1991 році [1]. Усі роки існування новітньої української держави явище і процес деколонізації не втрачали актуальності, але їхня змістовність й ефективність мала неоднозначний та малопродуктивний характер. Справедливість відповідної тези, на жаль, доводить російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 році у так званій «гібридній» формі [2], а вже з 24 лютого 2022 року набула ознак повномасштабної агресії Москви щодо української держави.

Відповідні драматичні для українського народу події виступили свого роду каталізатором процесів деколонізації, щоправда, дещо стихійно, безсистемно, без відповідної і цілеспрямованої державної підтримки. Доречно згадати думку української дослідниці О. Гомілко, що «дискурс деколонізації потребує скасування всього імперського, але скасування обдуманого, виваженого й системного. Інакше кажучи, скасування імперського не повинно уподібнюватися політично вмотивованому остракізму, а має набути значення раціонально обґрунтованої деконструкції імперських наративів» [1, с. 51]. Повною мірою означена ситуація і відповідний соціально-філософський підхід – назвемо його науково зважена деколонізація, стосується і медійного простору, у межах якого тема деколонізації є більш ніж актуальною, втім досі не набула системного осмислення. Вказане вище стало мотивом нашої дослідницької уваги до концепту деколонізації у контексті розвитку національного медіапростору.

Метою презентованих наукових матеріалів є, по-перше, визначити сучасний зміст концепту деколонізації і, по-друге, окреслити його перспективи у розвитку національного медіапростору.

Отже, передусім зосередимо увагу на концепті деколонізації. Відповідне явище хронологічно передусім асоціюють, з певними застереженнями, з періодом від 1945 р. по 1975 р., коли більшість колоній в Азії, Африці та Карибському басейні були перетворені на незалежні держави [3; 4; 5]. Термін «деколонізація» науковці зазвичай використовують для позначення зусиль з ліквідації та нівеляції залишків колоніалізму. Разом із тим явище деколонізації може потрапляти у фокус наукового зацікавлення філософії, політології, економіки, педагогіки або медіабезпеки. Зміст деколонізаційного дискурсу залежить від регіону та сфери, де обговорюється відповідна проблематика [6, с. 2].

Щодо визначення поняття «деколонізація», то, як це часто буває у соціогуманітарних науках, єдиного підходу у цьому питанні виявити неможливо. Типовим розумінням явища деколонізації можна вважати її трактування як політичних активностей та суспільних процесів, які протидіють або припиняють практику творення імперських політичних й економічних структур, а також ідеологічного і культурного обґрунтування для них [7]. З цього приводу слушно взяти до уваги наукові погляди німецьких дослідників, авторів книги «Деколонізація: коротка історія» («Decolonization: A Short History») Яна Янсена та Юргена Остерхаммеля, які вважають деколонізацію одним із найдраматичніших явищ сучасної історії, специфіка якого полягає не лише у розпаді кількох міжконтинентальних імперій, і разом із тим у створенні національних держав, але й вагомими трансформаціями у світі ідей і дискурсів, від емансипаційних ідеологій до національних, ідентифікативних наративів і концепцій [5, с. 35].

Відзначимо, що типовий наголос у дослідженнях, що присвячені проблематиці деколонізації, робиться на тому, що колонізація (і пов'язаний з нею расизм) має як матеріальний,

так і епістемічний виміри, які разом формують соціальні відносини та закріплюють певні категорії, які потім використовуються для виправдання колоніальної експансії. Зважаючи на це, термін «деколонізація» у широкому сенсі застосовується як загальний термін для (1) різноманітних зусиль, спрямованих на опір окремим, але взаємопов'язаним процесам колонізації, (2) прагнення здійснити трансформацію та відшкодування (інтелектуальні, моральні й економічні) з посиланням на історичні та поточні наслідки колонізації, а також (3) намагань створити та розвинути способи пізнання онтології й аксіології колоніалізму як основи протидії йому [8].

Деколонізацію також пов'язують із усвідомленням колоніального досвіду і знищенням колоніальних дискурсів, що передбачає трансформації інформаційного простору, наповнення його певними текстами, до яких не звикли й яких досі не бачили у поєднанні з поширенням нового деколоніального знання, «яке, серед іншого, формуватиме сприйняття відмінності і різноманітності як визначальних ознак сучасного мінливого світу» [9, с. 106]. Прикметно, що результати дослідження досвіду культурної й інтелектуальної деколонізації у західній традиції вказують на те, що вона відбувається (1) здебільшого шляхом критичної саморефлексії академічного середовища щодо колоніалізму власних країн у минулому або (2) пошуку й осмислення тем, що сприяють увиразненню самоідентифікації членів спільнот постколоніальних країн заради майбутнього [1, с. 55]. Показово, що успіх деколонізації дослідником з Південно-Африканської республіки К. Евуосо пов'язується з поширення свободи слова на тих, хто в умовах колоніалізму, зокрема культурного, такої можливості і права не мав [6, с. 1].

Зважаючи на вказане, маємо підстави констатувати, що деколонізація, попри свою контекстуальну детермінованість, практично завжди пов'язана з проблематикою світоглядних й морально-ціннісних трансформацій. Деколонізацію закономірно можна розглядати як чинник соціокультурних процесів і як каталізатор постколоніальних трансформацій. Усе це вказує на особливе значення деколонізації для національного медіапростору.

У своєму твердженні спираємося на положення дослідження С. Довгаля, який довів, що у медіапросторі виробляється та транслюється система цінностей, що орієнтує масову свідомість на прийняття універсальних норм [10]. З іншого боку, «будучи засобом інтерпретації дійсності, ЗМІ створюють свою міфологічну реальність, яка має на меті «впорядкувати» картину світу, організувати такий світ, у якому, що би не сталося, все зрозуміло і має сенс. Крім того, міф намагається зламати буденність і надати всьому певного значення» [12, с. 202]. Іншими словами, медіа здатні зламати «колоніальну буденність» свідомості, формуючи деколоніальний порядок денний і картину світу, спираючись на нові (антиколоніальні) ідеологеми й наративи.

Не оминаємо і той факт, що розбудова національного медіапростору є комплексним завданням державної інформаційної політики. Як динамічне явище, орієнтоване на проактивність (формування та поширення в глобальному інформаційному просторі ключових меседжів та

наративів держави, пропагування її цінностей й захист інтересів) і реактивність (здійснення оперативної реакції владних органів на певні виклики та загрози медіапростору) [12], державна інформаційна політика України має ґрунтуватися на концепті деколонізації у контексті розвитку національного медіапростору.

Отже, національний медіапростір в умовах сучасних екзистенційних викликів та євроінтеграційних завдань, що постали перед українською державою й суспільством, може й повинен у своєму розвитку враховувати актуальний для України деколонізаційний тренд. Маємо на увазі спрямованість на викриття й викоренення імперських наративів, а також світоглядних, моральних й ціннісних установок й орієнтирів. Якщо перефразувати деколоніальну позицію української журналістки Т. Штифурко [13], у суб'єктів українського медіапростору має сформуватися усвідомлення того, чому відповідні наративи, установки й орієнтири є токсичними та шкідливими. При цьому позиції українських медійників у цьому питанні будуть тим сильнішими, чим вагоміший філософсько-теоретичний ґрунт матимуть вони під ногами і чим швидше пройдуть власний шлях деколонізації інтелектуальної й ціннісної. Актуальність відповідної проблематики спонукає до нових досліджень у цьому предметному полі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гомілко О. Деколонізація української культури: політика воук чи національне пробудження? *Філософська думка*. 2023. № 3. С. 49–58.
2. Zarembo K., Solodkyu S. The Evolution of Russian Hybrid Warfare: Ukraine. Center «New Europe». 2 February 2021. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/ukraine-road-to-war/?fbclid=IwAR0fW6RyBvj0boiy4aOtpg3dpmeFkEK3egnYli6kA7r9TlkJlxjv9xQggGE> (дата звернення: 14.02.2024).
3. Hopkins A. G. Rethinking Decolonization. *Past & Present*. 2008. № 200. Pp. 211–247.
4. Betts R. F. Decolonization: A brief history of the word. *Beyond Empire and Nation: The Decolonization of African and Asian societies, 1930s-1970s*. Brill, 2012. Pp. 23–38.
5. Jansen J. C., Osterhammel J. Decolonization: A Short History. Princeton University Press, 2017. 272 p.
6. Ewuoso C. Decolonization Projects: Achieving Inclusion with Cultural Sensitivity. *Voices in Bioethics*. 2023. № 9. Pp. 1–7.
7. Collinsu M. Decolonization. *The Encyclopedia of Empire* / eds N. Dalziel and J. M. MacKenzie. John Wiley & Sons, Inc 2016. Pp. 1–7. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/9781118455074.wbeoe360> (дата звернення: 8.03.2024).

8. Stein S., Andreotti V. D. O. Decolonization and higher education. *Encyclopedia of educational philosophy and theory* / Ed. Peters M. Singapore: Springer Science+Business Media, 2016. Pp. 1–6. doi:10.1007/978-981-287-532-7_479-1
9. Міхно О. Деколонізація української педагогічної біографістики: теоретичні контури. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 1. С. 104–113.
10. Довгаль С. А. Медіапростір як соціальний простір медіафілософії : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03. Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет Імені Олеся Гончара, 2012. 203 с.
11. Ороховська Л. А. Медіапростір в контексті соціального простору. *Наукові записки КУТЕП. Серія: «Філософські науки»*. 2011. Вип. 10. С. 197–211.
12. Голованова Н. В. Питання створення ціннісної моделі інформаційної політики у медіапросторі. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2018. Вип. 2. С. 60–80.
13. Штифурко Т. Деколонізація і література без меншовартості. *Matrix-divergent*. 26 жовтня, 2023. URL: <https://matrix-info.com/dekolonizatsiya-i-literatura-bez-menshovartosti/> (дата звернення: 14.02.2024).